

СРПСКИ ШКОЛСКИ ДАН
у Француској
26. марта 1915. године

Е Д И Ц И Ј А
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Преснимљено са издања:
Српски Школски Дан у Француској : 13 (26) марта 1915 године
Ниш, Српска Краљевска државна штампарија, 1915

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2016.

Издавање *Едиције Србија 1914–1918* подржали су
Министарство културе и информисања Владе Републике Србије и
Град Нови Сад – Градска управа за културу

СРПСКИ ШКОЛСКИ ДАН у Француској

26. марта 1915. године

Предговор

ДУШАН Т. БАТАКОВИЋ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
Београд

О српском дану у Француској 1915. Француско-српске везе и ратно савезништво

I

Подршка Француске републике Краљевини Србији у Првом светском рату, с изузетком Русије, знатнија од подршке других чланица Антанте са западне хемисфере – Велике Британије, Италије и, на крају, Сједињених америчких држава – била је, умногоме, резултат једног дугог процеса у развоју билатералних веза. Француски утицај у Србији распростирао се, током читавог XIX века на два упоредна плана, унутрашњем и спољном, постепено се ширећи како се приближавао почетак XX века, када је добио нарочиту тежину на културном и политичком плану.

На унутрашњем плану, улога Француске на формирање српске елите показала се пресудном у обликовању модерног европског идентитета Србије. Француска је, наиме, скоро читаво столеће, од краја 1830-их до избијања Првог светског рата била водећи цивилизацијски и идеолошки узор политичкој елити Србије. Насупрот у Србији неомиленим „немачкарима” – Србима бирократске оријентације из суседне Хабзбуршке монархије, који су 1840-их преплавили

Le Petit Journal

ADMINISTRATION
11, rue Lafayette, 11
Les bureaux de tout pay Postal
Sont fermés pour Noël
et le 31 décembre de chaque

5 CENT.

SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ

5 CENT.

ABONNEMENTS

25e Année

Numéro 1.566

—+—
DIMANCHE 26 MARS 1915

12 Mois 30 fr.
6 Mois 17 fr. 50
3 Mois 9 fr. 50
1 Mois 4 fr. 50
ÉTRANGER 5 fr. 50

**A propos de la journée serbe
HOMMAGE DE LA FRANCE A L'HÉROÏQUE SERBIE**

српску администрацију – прва генерација „отачевених синова”, тзв. “Паризлије” – претежно стипендисти (*благоделници*) српске владе као и један број студената који су о трошку родитеља свршавали студије у Паризу – донели су у Србију слободоумне идеје француског порекла, баштињених из Француске револуције 1789.¹ Правни факултет у Паризу био је, како се говорило у Београду, права школа министара за српску владу.² Премда малобројни (њих 5–15 годишње на студијама у Паризу) учешће “Паризлија”, али и других франкофила у свим политичким странкама у Србији, било је добар показатељ размера француских утицаја.³ Највећи број “Паризлија” је, посебно у раздобљу после Фебруарске револуције 1848. у Француској, прихватио либералне доктрине а с њима и начела о суверености народа, значају и надлежностима Народне скупштине и политичких слобода, укључујући и слободу штампе.

“Паризлије” су остали трајно везани за стечено политичко знање, за установе и политичке доктрине које су упознали у Француској. “Паризлије” су се, традиционално, делили на конзервативце и либерале, али су, уз подразумевајуће дивљење Француској, њеним институцијама и политичким доктринама, имали различите политичке ставове, посебно о начину преноса француских идеја у егалитарно аграрно српско друштво. Упркос свему, прихва-

¹ Vojislav Pavlović, “Influence culturelle de la France en Serbie à l’époque des ‘ustavobranitelji’”, *Rapports franco-yougoslaves*, Institut d’histoire, Belgrade 1990, стр. 103–111.

² Emile Haumant, *La formation de la Yougoslavie (XVe-XXe siècles)*, Paris, Bossard, 1930, стр 292.

³ Jovan Žujović, *L’influence intellectuelle française sur la Serbie*, Imprimerie Lafoly Freres, Vannes 1918, стр. 3–17; Čedomir Popov, “Influence française sur la pensée sociale et politique serbe au XIXe siècle”, *Rapports franco-yougoslaves*, стр. 350–357.

тање начела слободе, слободе нације и грађанске равноправности пред законом било им је свима заједничко. “Паризлије” конзервативне оријентације (Јован Мариновић, Димитрије Црнобарац, Константин Николајевић, Филип Христић) уздржавале су се од ширења „заразних” политичких идеја и покушавали да либерална начела усагласе са српским политичким околностима не доводећи у питање постојећи режим, што им је омогућавало да лакше дођу до највиших функција.⁴

Утицај либерала осетио се већ на Светоандрејској скупштини 1858, када су њени млади секретари Јеврем Грујић, Милован Јанковић, заједно са Владимиром Јовановићем, заступали идеју суверености народа. “Паризлије” Јеврем Грујић и Милован Јанковић, изнели су као државни захтев више нацрта суштинских реформи: проглашење суверености Скупштине и јачања њене законодавне власти, као и успостављање парламентарног режима западњачког типа са одговорном владом и апсолутном слободом штампе.

Већина међу либералима добила је места професора у београдском Лицеју ширећи тако либералне идеје и љубав за Француску, њене политичке доктрине и културне вредности у неколико нараштаја српске интелигенције. Међу првима, Димитрије Матић, сведок Фебруарске револуције 1848 у Паризу, истицао је да се Француска бори „за све нас” разносећи дух слободе, правде и једнакости широм европског континента.⁵

⁴ Д. Т. Батаковић, „Француски утицаји у Србији 1835–1914. Четири генерације ‘Паризлија’”, *Зборник за историју Мајице српске*, књ. 56, Нови Сад 1997, стр.73–95.

⁵ Traian Stoianovich, “The Pattern of Serbian Intellectual Evolution, 1830 – 1880”, у: *Comparative Studies in Society and History*, vol. I, n° 3, La Haye, мај 1959; D. T. Bataković, “Les premiers libéraux de Serbie : Le cercle des ‘Parisiens’”, *Balkan Studies*, vol. 41, n° 1, Thessaloniki 2000, str. 83–111.

На спољнополитичком плану, требало је доста времена да интереси Србије уђу у видокруг француске дипломатије. После неуспешних покушаја војда Карађорђа да за судбину Српске револуције заинтересује Наполеона I, и привременог ослањања писца *Срепнењској устави* Димитрија Давидовића на француска уставна решења, утицај Француске у Србији усталио се у доба уставобранитеља (1842–1858), када су страни утицаји на доношење значајних одлука за аутономну српску кнежевину увелико превазилазили уобичајено дипломатско посредовање. У том раздобљу, Француска је била важна упоришна тачка у ограничавању покушаја Хабзбуршке монархије да успостави своју пуну контролу над политичким развојем аутономне кнежевине Србије. Током владавине Наполеона III (1852–1870), везе између Србије и Француске Другог царства добиле су, упркос повременим осцилацијама, једну квалитативно нову димензију: питање стратешке сарадње Београда с Паризом било је уско повезано с политиком која се заснивала на делатној примени начела народности, политичког кред француског императора које се, после ратова за италијанско уједињење, као идеолошка иновација у спољној политици, покушавала, с неједнаким успехом и са доста тактичких одступања, применити и на европском југоистоку.⁶

Франкофиле и “Паризлије” снажно је подржавао Илија Гарашанин, утицајни првак уставобранитеља и састављач славног „Начертанија” (1844), оквирног програма спољне политике Србије, који је, уз подршку пољске емиграције

⁶ Васиљ Поповић, *Политика Француске и Аустрије на Балкану у време Наполеона III*, Српска Краљевска Академија, Београд 1925; Љиљана Алексић, „Француски утицај у спољној и унутрашњој политици за време Кримског рата 1853–1856”, *Историјски часопис*, књ. XI, Београд 1961, стр. 55–88.

из Париза, будућност Србије везивао за јаче ослањање на Француску и Велику Британију. Током следеће деценије, односи с Француском су непрестано јачали, уз осетније присуство француске дипломатије на Балкану. Гарашанин се у Паризу сусрео и са Лујем Бонапартом, будућим француским царем Наполеоном III, а српска влада је склопила споразум (1852) са утицајном редакцијом часописа *Journal des Débats* с циљем да активније пропагира српске интересе у Француској. Прво дипломатско представништво једне велике силе у зависној Кнежевини Србији, у рангу генералног конзулата, био је француски конзулат у Београду.⁷

Одсуство познавања прилика у Србији које је владало у Француској, покушавали су да попуне либерали прве генерације међу “Паризлијама”. Јеврем Грујић и Милован Јанковић објавили су у Паризу једну важну брошуру којом је француска јавност била обавештена о националним тежњама Срба и Јужних Словена,⁸ док је мисију Србије у решавању Источног питања, Француској и франкофонској јавности веома убедљиво представио Владимир Јовановић.⁹

Када су после Париског мировног уговора (1856), међународне гаранције за аутономију Кнежевине Србије

⁷ Д. Т. Батаковић, „Европски поредак и српско питање: Француска перспектива”, у: *Европа и Срби*, Историјски институт САНУ, Београд 1996, стр. 447–459.

⁸ [Milovan] Iankovitch et [Ephraïm], *Grouitch, Slaves du Sud. Peuple serbe avec les Croates et les Bulgares. Aperçu de leur vie historique, politique et sociale*, Librairie de A. Franck, Paris 1853.

⁹ Vladimir Yovanovics [Jovanović], *Les Serbes et la mission de la Serbie dans l'Europe d'Orient*, Librairie internationale & A. Lacroix, Verbockhoven et Cie, Paris & Bruxelles 1870; D. Т. Bataković, „Vladimir Jovanović: apostol liberalizma u Srbiji”, J. Trkulja – D. Popović (ur), *Liberalna misao u Srbiji. Prilozi istoriji liberalizma od kraja 18. do sredine 20. veka*, CUPS, Beograd 2001, стр. 141–172.